

Beeldkwaliteit en stijl In de nota Ruimte voor Architectuur wordt het beeldkwaliteitsplan naar voren geschoven als een van de instrumenten voor een nieuw architectuurbeleid. De tot nu toe gemaakte plannen hebben in de architectuurwereld nog niet erg veel enthousiasme losgemaakt. Naast het inhoudelijk niveau van de plannen zelf wordt vaak hun effectiviteit als beleidsinstrument in twijfel getrokken. De kritiek is niet zo verwonderlijk omdat het bij de meeste plannen gaat om een poging een synthese te bewerkstelligen op het niveau van het architectonische beeld en de ruimtelijke ervaring van de stad, een poging tot synthese die geen rekening houdt met het werkelijke krachtenveld van belangen en wensen die de stad en het stedelijk leven hun vorm geven.

In de ogen van de apologeten van dit architectuurbeleid vormen de stad en haar publieke ruimtes de uitdrukking van de eigen tijd en samenleving. De vormgeving van de stad dient in hun redenering ondergeschikt gemaakt te worden aan de vele noten die onze tijdgeest op zijn zang heeft. Op deze manier is de roep om 'beeldkwaliteit' te zien als een verborgen vraag naar een collectieve identiteit, een nieuwe heelheid voor onze gebouwde omgeving. De hoofddoelstelling van deze plannen is dan ook het aanbieden van een kader waarbinnen nieuwe bouwplannen moeten passen om te voorkomen dat incidentele ingrepen en ad hoc-projecten de verschijning van de eigen tijdgeest zouden belemmeren of verstoren. Harmonie, continuïteit en, vooral, eenheid in het stadsbeeld vormen centrale thema's bij de ontwikkelde beeldkwaliteitsplannen.

Tegelijkertijd echter knippen de beleidsmakers die zich met deze kwestie bezighouden de draad door tussen de architectonische vorm en een mogelijk collectieve betekenis. In de NAi-publicatie Stijl, norm en handschrift in de Nederlandse architectuur wordt geconstateerd dat onze eigentijdse architectuur zich kenmerkt door een grote pluriformiteit, waarna de conclusie getrokken wordt dat de persoonlijke stijl van de architect feitelijk alleen een persoonlijke betekenis kan hebben. Geen enkele 'stijl'-opvatting zou aanspraak kunnen maken op een zekere superioriteit ten opzichte van een andere. Dit heet de ontdekking van een nieuwe vrijheid, na de hegemonie die de moderne vormen-canon in de Nederlandse situatie heeft uitgeoefend. In feite gaat het hierbij om de omarming van de uitgangspunten van het postmodernisme in de architectuur, zoals Charles Jencks die al zo'n twintig jaar eerder had opgesteld. Er ontstaat zo een kloof tussen de individuele produktie van de architect en de verlangde receptie van een collectiviteit in gebouwde vormen. In de dagelijkse praktijk zou het beeldkwaliteitplan hier een bemiddelende rol moeten vervullen.

Vanouds werd deze kloof in het academische discours binnen de architectuur overbrugd door het intussen wat stoffig geworden stijlbegrip. Via het stijlbegrip kon een gedeelte 'zin' in meer of mindere mate worden geduid en overgedragen in gebouwde vormen. Met de atomisering van de gedeeldheid in de moderne samenleving verdwijnt noodzakelijkerwijs de mogelijkheid van een dergelijke beeldende synthese in de architectuur en stedenbouw. Stijl wordt inderdaad persoonlijk en is voor de individuele architect vooral van belang als een markttechnisch instrument in de concurrentie van beelden.

Wellicht is het verstandiger om het sociaal-democratische 'wishful thinking' waarin de stad als een harmonieus sociaal object wordt beschouwd, te verlaten. De Amsterdamse grachtengordel vormt nog altijd een overtuigend voorbeeld van de wijze waarop een burgerlijk-kapitalistische samenleving zich op een algemeen ruimtelijk niveau eigenlijk uitsluitend via het instrument van de infrastructuur organiseerde. Grachten en bouwblokken vormden de dragers waarbinnen een groot scala van verschillen en individuele initiatieven een plaats konden vinden. In een helder gestructureerde stedelijke ruimte konden zich individuele posities en een individuele produktie ontvouwen om zo vorm te geven aan het spel dat samenleving heet. François Claessens, Dirk van den Heuvel